

A

NR. 1 7. JANUAR 2011
AFTENPOSTEN

Hurra for arrangerte ekteskap! 4

Autistiske virkelighetsbilder 30

Vi er snart fem millioner 38

Lars Weisæth er psykiateren du ikke vil møte i retten

Ekspertenes dømmende makt

FOTO: ROBIN HAMMOND/PANOS PICTURES /FELIX FEATURES

FOTO: ANETTE KARLSEN

RETTENS SAKKYNDIGE: Psykiaterne Lars Weisæth (t.v.) og Einar Kringlen.

30

ET ANNET SYN PÅ LIVET

Aly Gynn er en av mange britiske autister som har tatt bilde av det de liker best. Resultatet er blitt en annerledes fotoserie.

FOTO: CARL MARTIN NORDBY

38

NORGE VOKSER

Mariann Holm og Linus Foldemo har nettopp bidratt til at vi snart passer fem millioner. I en ny serie skal vi møte mennesker i landet vårt.

JA TIL ARRANGERT!

Christine Koht synes flere enn de forelskede burde ha noe å si om forholdet deres. Folk med vett og forstand i behold.

04

Ser vi ikke litt annerledes ut enn vi gjorde i forrige uke? Jo, det gjør vi. Vi starter det nye året med et visuelt løft. Med å bli en litt bedre og mer moderne versjon av oss selv.

Vi introduserer noen nyheter i bladet. Heretter vil du finne Geir Salvesens vinanbefalinger med matforslag i A-magasinet. Vi starter også opp spalten Veivalg med psykolog Jan Christophersen. Han har lang og variert erfaring med rådgivning. Også sistesiden er ny, med faste spørsmål som du dessuten kan teste deg selv på.

Trofaste lesere vil også se at vi har flyttet om på noen velkjente spalter og endret på designen.

Men viktigst for oss er fremdeles og selvfølgelig innholdet i bladet: Kvaliteten i journalistikken og bildene, temaene vi tar opp og tekstene vi har jobbet frem.

Denne uken viser vi hvordan ekspertene, eller rettere de sakkyndige, har inntatt rettsalene og langt på vei styrer utfallet av mange rettsaker. Dette er et viktig tema, og en problematisk utvikling. Våre toneangivende kilder kritiserer et system der dommerne velger å stole på ekspertenes utsagn. Mens de sakkyndige på sin side kan ha tilknytninger som er skjult eller åpenbart er mer koblet opp mot partenes ønsker enn hva deres uavhengige granskning skulle tilsi.

Vi kommer til å følge denne saken videre. Tips oss gjerne hvis du har innspill til hva vi bør undersøke.

kjersti@aftenposten.no

PS! Denne uken starter vi også reportasjeserien om Norge på vei mot fem millioner innbyggere

KJERSTI LØKEN STAVRUM
er redaktør for A-magasinet

ALLTID

Utfall	4
Kabul nå	16
Aktuell viten	24
Leve sammen	52
Vidunderlige	
nye verden	54
Smak	56
Kryssord	60
Sudoku	61
Reaksjoner	62
Folkets røst	63
Veivalg	64
Godt å vite	65
Fast og sist	66

03
68

NYTT HELT BAKERST

- Det er typisk norsk å være opptatt av hva som er typisk norsk, sier Haddy N'jie, som intervjues i vår nye spalte Fast og sist.

66

COVERFOTO:
ANETTE KARLSEN

Sannhets- vitnene

Her ligger Linda Ellefsrud utmattet etter å ha møtt de sakkyndige i retten. **Lars Weisæth og Einar Kringlen er ekspertene som vet best.**

AKTUELT

Sakkyndige skal være sannhetens vitner. I stedet truer de rettssikkerheten.

Eidsivating lagmannsrett. Seks menn går frem til dommerbordet. De er grå i håret, dresskledd og har professor i tittelen. **De er sannhetens ekspertvitner, hentet inn for å skille fakta fra fiksjon.** Bak dem gråter en ung kvinne.

- Jeg vil hjem! Jeg orker ikke mer!

Linda Ellefsrud roper ordene ut. Kroppen rister.

32-åringen er i retten for å kreve erstatning for det hun mener er senskader etter togulykken på Åsta for 11 år siden. Linda har grudd seg lenge for å møte de sakkyndige, og nå er det klart for «the battle of experts». Partene stiller med hele tre psykiatere hver for å uttale seg om hvordan katastrofen har påvirket den nå uføre jenta. I praksis er det disse seks som skal utkjempes kampen om Lindas psyke.

Midt i slaget står professor Lars Weisæth. Da saken ble behandlet i tingretten, **mente psykiateren at hun befant seg i en høyriskogruppe for å få angst, og at hun også uten ulykken ville blitt syk. Det skjønte hverken Linda eller dommeren. I dommen omtales deler av Weisæths forklaring som «ren spekulasjon».**

Lars Weisæth har vært engasjert i saken helt siden de to togene kolliderte. Rett etter ulykken ble han **innleid av NSB for å gi kriseråd til ledelsen om hvordan de skulle håndtere de overlevende. I tiden som fulgte, forsket han på dem som ble berørt.** Likevel er Weisæth igjen hentet inn av NSBs forsikringsselskap for å si sannheten om Linda. **Det er en sannhet som endrer seg etter hvilke sakkyndige du spør.**

TRUER RETTSSIKKERHETEN. Ytterst uryddig og kaotisk. Slik beskrives ekspertenes inntog i norske sivile rettssaker. I dag er det knapt noen kontroll av hvem som er sakkyndige i sivilrettslige saker, som for eksempel erstatningsaker. **Alt ansvar legges på dommeren.** Det har utviklet seg en praksis der det gjelder å få oppnevnt sakkyndige man vet har holdninger som støtter egen sak.

Professor og forsker ved Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, Lars Weisæth, er blant de mest respekterte ekspertene i norske rettssaler. I 30 år har han samlet erfaring fra krig og katastrofer. Han har blant annet jobbet med Alexander

TEKST:
**KARINE
ØSTVEIT
KRISTIN
STOLTENBERG**
FOTO:
**ANETTE
KARLSEN**

► Kielland-ulykken, krigsveteraner, Kato Air, tsunamien og Åsta-ulykken. I flere av Norges største erstatningsaker har **Lars Weisæth gitt sin versjon av sannheten.**

A-magasinet har gått igjennom 16 dommer hvor Lars Weisæth har vært sakkyndig. I nærmest alle sakene, **14 av 16, støtter han «den sterke part»: forsikringsbransjen, staten, kommunen eller arbeidsgiveren.** I 12 av sakene går disse partene seirende ut av retten. **Weisæths ord er ofte avgjørende.** En dommer skriver: «Lagmannsretten finner grunn til å legge betydelig vekt på hva Weisæth uttaler.» En annen formulerer seg sånn: «Retten finner ikke grunnlag for å fravike den vurdering som er gjort av overlege Weisæth.»

Samtlige av disse sakene handler om erstatning etter psykisk og/eller fysisk skade. I de aller fleste sakene avviser Weisæth at det er en sammenheng mellom ulykken og skaden. Flere ganger benekter han også at personene lider av posttraumatisk stresslidelse, og er dermed uenig med andre fagfolk som har vurdert personene i forbindelse med rettssakene. I en fjerdedel av sakene mener han at personens psykiske problemer ville oppstått uavhengig av hendelsene.

SKADET I LIBANON. - Jeg skjønner ikke at dette kan være lov. Mannen truer jo hele rettssikkerheten.

FN-veteran og forfatter Knut Braa lener seg frem på stolen og blar i papirene. Drøyt fire år er gått siden han satt i tingretten med et erstatningskrav for psykiske skader etter tjenesten i Libanon tidlig på 80-tallet. På den andre siden av bordet satt Lars Weisæth som rettsoppnevnt sakkyndig.

- Det var en spesiell opplevelse. **Nå ser jeg at jeg var blåøyd og naiv før rettssaken. Jeg trodde at sakkyndige i norsk rett skulle være rettferdige,** sier Braa i dag.

ÅSTA-PSYKIATERNE.

Lars Weisæth og Einar Kringlen er engasjert av motparten for å vurdere Linda Ellefsruds psykiske senskader. Vitnemålene deres kan avgjøre erstatningsspørsmålet.

Saken ble den gang debattert både i mediene og i Helsetilsynet. For Lars Weisæths egen sakkyndigerklæring til retten handler ikke så mye om at Knut Braa som 19-åring hjalp til etter at en medsoldat blødde i hjel etter å ha blitt truffet av en granat, at han ble kidnappet av libanesiske militær og skutt mot med maskingevær - eller at han var bare 70 meter unna et granatnedslag.

Psykiateren mente marerittene, søvnmangelen, selvmordstankene,

paranoiaen og de andre psykiske problemene hovedsakelig ikke kom fra tjenesten i Libanon. Til tross for at Braas behandlende psykolog og flere andre rettsoppnevnte psykiatere konkluderte med en klar sammenheng mellom FN-tjenesten og de psykiske problemene i etterkant, mente Lars Weisæth og en kollega at det var mer sannsynlig at det lå andre årsaker bak de fleste av problemene hans. Han trakk blant annet frem Knut Braas økonomiske situasjon og problemer

etter datterens fødsel. - Jeg kunne ikke skjønne det. Situasjonen taklet vi bra, og jeg hadde ikke spesielt dårlig råd. Dette var ikke traumer for meg. Men **Weisæth hadde bestemt seg på forhånd**, sier Braa i dag. Han inngikk senere et forlik og fikk erstatning.

INGEN SAMMENHENG. Det reiser spørsmålet: Var den rettsoppnevnte sakkyndige Lars Weisæth en uhildet part i saken? Helsetilsynet konkluderte med at det var greit. A-magasinet

Mannen truer jo hele rettssikkerheten

Knut Braa,
FN-veteran

kjenner til at Weisæth har deltatt i minst fem rettssaker der krigsveteraner har søkt om erstatning på grunn av psykiske skader etter tjeneste. I tillegg har han avgitt spesialisterklæringer til Nav og Statens pensjonskasse i deres vurderinger av om veteraner skulle få erstatning for psykiske skader. I nesten samtlige av de tilfellene A-magasinet kjenner til, har Weisæth konkludert med at det ikke forelå sannsynlig sammenheng mellom soldattjenesten og eventuelle skader.

SAKKYNDIGE I RETTEN:

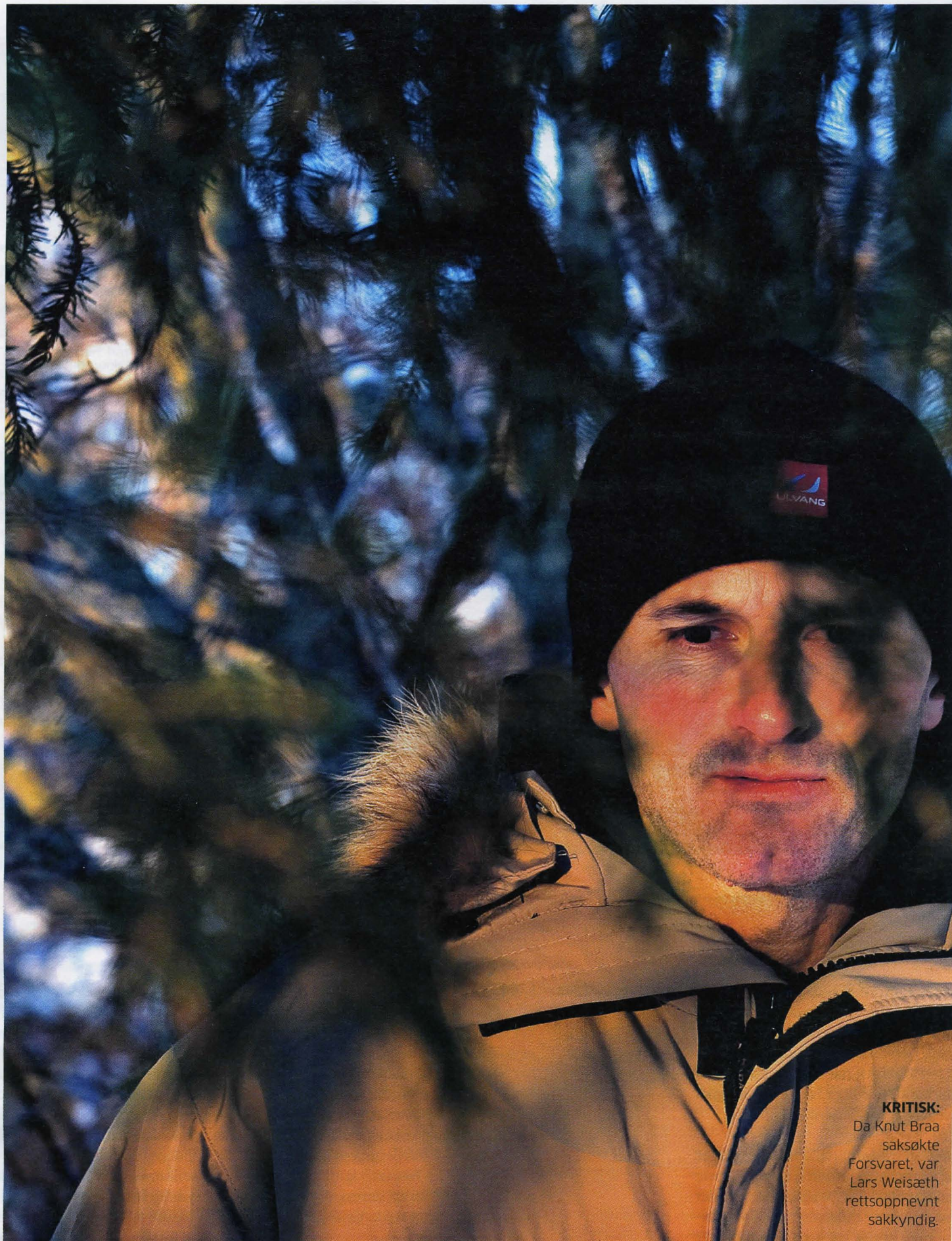
- **Sakkyndige:** Tilkalles når det er behov for ekstern ekspertise, for eksempel leger, psykiatere, teknikere.
- **Ulike roller:** En sakkyndig kan være rettsoppnevnt - oppnevnt av dommeren og godkjent av begge parter. Eller partsengasjert - engasjert av den ene parten. Alternativt kan en fagperson som har behandlet en saksøker avhøres som vitne.
- **Tillit:** Det er ingen forskjell mellom en rettsoppnevnt og en partsoppnevnt sakkyndig med hensyn til forpliktelsen til sannhet, samt å målbære anerkjent vitenskap. Men en rettsoppnevnt plikter å opplyse om habilitet.

HABILITET:

- **Straffesaker:** Bestemmes i domstolsloven. Ingen kan oppnevnes som sakkyndig hvis man ville vært inhabil som dommer, f.eks. at man har behandlet vedkommende.
- **Sivilsaker:** Regulert i tvistemålsloven, evt. forvaltningsloven og praktiseres noe mindre strengt enn i strafferetten.

Men Lars Weisæth hadde hatt med disse soldatene å gjøre også før rettssakene. Da flere av veteranene kom hjem fra endt tjeneste, arbeidet Lars Weisæth i Forsvarets sanitet som sjef for Kontor for psykiatri. **Han var dermed selv ansvarlig for at eventuelle psykiske skader hos soldater i utenlandstjeneste skulle oppdages og behandles.**

I rettsdokumentene fra Braas sak går det tydelig frem at regjeringsadvokaten mente at Weisæth nå var en uavhengig forsker. «Weisæth arbei- ▶

KRITISK:
Da Knut Braa
saksøkte
Forsvaret, var
Lars Weisæth
rettsoppnevnt
sakkyndig.

► der i dag ikke i Forsvaret», skrev han i et prosesskrift. «Jeg har de siste tre årene bare hatt sporadisk kontakt med Forsvaret,» skrev Weisæth selv i en redegjørelse om sin tilknytning til Forsvaret. I årsrapportene fra Weisæths arbeidssted, Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, står det likevel svart på hvitt: «Lars Weisæth er ansatt i Forsvaret, men har sitt arbeidssted ved senteret.» Han mottok altså sin lønn fra den ene parten.

- Ytterst uryddig. Slik reagerer psykiater Randi Rosenqvist på opplysningene om Lars Weisæths roller i Forsvaret og etter Åsta-ulykken.

Rosenqvist har i 30 år vært tilknyttet Den rettsmedisinske kommisjon, blant annet som leder. Den er nedsatt for å vurdere sakkyndiges erklæringer i straffesaker. I sivile saker mener Rosenqvist at praksisen er slappere. Hun synes likevel det er uakseptabelt at Weisæth brukes som sakkyndig i sivilsaker han har hatt tilknytning til.

- Jeg ville aldri ha godkjent en slik sakkyndig som habil, sier hun.

- Hvorfor ikke det?

- Jeg mener det er helt galt, også når man er partsengasjert. Juridisk er det ikke et klart krav om habilitet når man er partsengasjert, men det er likevel god skikk at når man fremstår som sakkyndig, da er man habil. Og i disse sakene er Weisæth ikke upartisk. Sakene går jo faktisk på forhold han selv, eller hans arbeidsgiver, har vært ansvarlig for, sier Randi Rosenqvist.

Hun mener dommerne i sivile saker må bli mye strengere.

Weisæth mener Braa utsetter ham for en svertekampanje

- Mange dommere er altfor sløve, og jeg hører ofte om at leger og psykiatere som selv har behandlet saksøkere, blir avhørt som sakkyndige. De burde i stedet ha vært avhørt som vitner, sier Rosenqvist.

SER DILEMMAET. Lars Weisæth setter seg ned i biblioteket på Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Det er julestille, men psykiateren har valgt jobb i stedet for kuldegrader på hytta.

- Mener virkelig Randi Rosenqvist at jeg er inhabil i Åsta-saken? Det kan jeg ikke forstå, sier Weisæth - som ikke ønsker å kommentere saken, siden dom ikke er avsagt.

På spørsmål om han ser seg inhabil i veteransakene, er han derimot mer nyansert.

- Det er klart det er noe som taler imot at jeg påtar meg slike oppdrag. Jeg ser det. Siden 2004 har jeg hatt kontoret mitt her, selv om jeg er formelt ansatt i Forsvaret. Men hvis ingen som har tilknytning til Forsvaret skal bruke sin kompetanse som sakkyndig, mister retten viktig innsikt. Min tilknytning er en fordel for veteranene, fordi jeg etter 30 års forskning vet hvor utfordrende tjenesten kan være. Er det noen som har kjempet for dem, er det meg. Jeg har oppfordret mange til å søke erstatning.

- Hvordan opplever du at det stilles spørsmål ved din habilitet? - Det er greit at dilemmaene blir diskutert, men det går en grense, sier Weisæth.

Braa-saken er en slik grense. Wei-

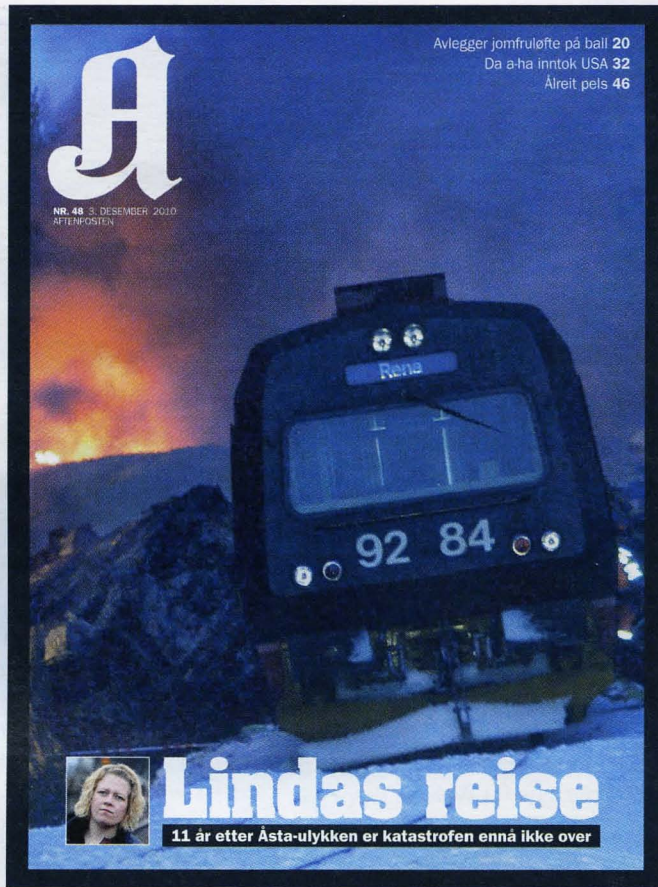
sæth sier at han føler seg uthengt og mistenkeliggjort. Han mener Knut Braa og enkelte av de andre veteranene utsetter ham for en svertetekampanje. Overfor A-magasinet understreker han at han ikke lenger er sakkyndig på oppdrag fra Forsvarsdepartementet; han jobber kun med saker der Statens pensjonskasse og Nav er motpart i erstatningssøksmålene. Men konklusjonene i erklæringene A-magasinet har sett, er tilsynelatende de samme. Sommeren 2009 var Weisæth partsoppnevnt sakkyndig da en veteran saksøkte Nav for å få godkjent yrkesskade. Den gang uttalte en rettsoppnevnt sakkyndig at det var en «meget klar» sammenheng mellom de psykiske plagene og krigsopplevelsene. Uten å ha møtt eller på noe tidspunkt snakket med veteranen, konkluderte Weisæth med det motsatte: Det forelå ikke årsakssammenheng. Det endte med at krigsveteranen tapte saken.

- Jeg foretrekker å være rettsoppnevnt. Da er jeg godkjent av begge parter på forhånd; som partsengasjert har man ikke alltid tilgang til å snakke med dem som går til sak, sier Weisæth.

- Er du partisk?

- Jeg er det i den forstand at jeg snakker ut fra den medisinske skolen jeg står i. Jeg er trygg på at forskningen jeg bygger mine standpunkter på, er den korrekte. Jeg mener det er galt å si at jeg støtter den sterke part ensidig, sier Weisæth.

Han mener for eksempel at det blant andre sakkyndige er gått inn i flasjon i bruken av posttraumatisk ►

KUNNSKAP: Lars Weisæth har blant annet forsket på psykiske reaksjoner hos overlevende etter Alexander Kielland-ulykken, tsunamien og Åsta-ulykken.

14
68

► stresslidelse. Og at han derfor ender opp med å være uenig med dem.

- Jeg tror ikke man kan operere i dette farvannet uten å måtte tåle kritikk. Det er sterke interesser og ømme sjeler. Dessuten er det mange som er godt fornøyd med meg også. I langt de fleste sakene jeg er engasjert i, godtar partene erklæringen min uten å måtte ha en domstolsavgjørelse, sier Weisæth.

MAKTKONTROLL. Lars Weisæths habilitet er bare ett eksempel på et mer overordnet problem, nemlig spørsmålet om hvem som kontrollerer ekspertene, slik at de ikke truer rettsikkerheten. Bindinger og habilitet mellom sakkyndige og advokater har vært diskutert en rekke ganger, både på regjeringnivå - og blant forskere.

Loven slår fast at en rettsoppnevnt sakkyndig skal være rettens nøytrale og frie rådgiver med nødvendig habilitet og distanse til partene. Men da sosiolog og dr. polit. Ingrid Lundeborg

Mange dommere har et lite bevisst forhold til hvilke sakkyndige som blir oppnevnt

forsket på sakkyndige i norsk rett, oppdaget hun at kartet ikke stemte med terrenget: Sakkyndige skulle lage orden, men i stedet skapte de kaos og usikkerhet.

- De setter demokratiet på prøve. Selv om de kan ha en viktig rolle med å avklare fakta, bringer de også inn en faglig uenighet som fører til unødige usikkerhet, feilaktighet og beslutningsvegring, sier Lundeborg.

Hun fant ut at mange dommere har et lite bevisst forhold til hvilke sakkyndige som blir oppnevnt. Ofte spilles ballen over til partene, som har sine klare favoritter. Retten blir som en vitenskapelig markeds plass der dommerne må shoppe i virvaret av vitenskapelige retninger og faglige stridigheter. Blant psykiatere er det for eksempel ulike retninger i hva som kjennetegner posttraumatisk stresslidelse. I Åsta-saken landet de sakkyndige på alt fra at Linda Ellefsrud aldri har hatt en slik lidelse, via at hun hadde det rett etter ulykken, til at hun

lider av det nå. Alle har avlagt ed på at de snakker sant.

De store forskjellene gjør det ekstremt viktig å velge «rett» sakkyndig. I forkant av en sak foregår det tøffe dragkamper mellom partene om hvem som skal oppnevnes. Slike diskusjoner kan ta opptil ett år.

- For meg som advokat er det et stort ansvar å kjenne til de sakkyndiges holdninger, så jeg ikke får inn noen som er forutinntatt. Mange tror at saker avgjøres i retten, men det er valgene i forkant som er de viktigste, sier advokat Jan Inge Thesen, forsvareren til Linda Ellefsrud i Åsta-saken.

HVA SKAL MAN GJØRE? Psykiater Randi Rosenqvist etterlyser politisk handling og strengere dommere i sivile saker. Hun vil ha sakkyndige som aldri har hatt med partene å gjøre, og som ikke har hatt mange oppdrag for samme advokatbyrå.

Også Lars Weisæth mener det ville vært positivt hvis man kunne ha sikret

SAL 9, LAGMANNSRETTE: Psykiaterne ved vinduene er engasjert av forsikringssselskapet. På motsatt side befinner Linda Ellefsrud og tre andre sakkyndige seg. En av dem er psykiater Jofrid Nygaard (med ryggen til), som snart skal avgi sitt vitnemål. Neste dag innkalles to sakkyndige til.

de sakkyndiges arbeid, blant annet ved å opprette en uavhengig kommisjon som på samme måte som i straffesaker vurderer sakkyndigerklæringene i forkant av en rettssak. Akkurat der er han på linje med advokat Arild Humlen, som leder Advokatforeningens rettsikkerhetsutvalg. Han mener dagens ordning er helt uakseptabel, og en fare for rettsikkerheten.

- Den nødvendige nøytralitet mangler. Selv om en sakkyndig mener han er aldri så objektiv, får han en økonomisk relasjon til oppdragsgiver. Ingen er upåvirket i en slik situasjon, sier han.

Ifølge Humlen får man normalt mellom 30 000 og 50 000 kroner for hver utredning, i tillegg til timepris for oppmøte i retten. Har man 20 saker i året, blir det rundt én million kroner.

Lars Weisæth innrømmer at pengene utgjør en grei ekstrainntekt. Han sier til A-magasinet at han for eksempel tjente 385 000 kroner på sakkyndigerklæringer tilsammen i 2008

Linda Ellefsrud holder hendene foran øynene. Kroppen rister av gråt.

og 2009. Da kommer det noe fratrukket for utgifter.

- Jeg har sett på dette som faglig utfordrende og en måte å styrke forsøkerlønningen min på. Jeg får 890 kroner timen, noe jeg synes er ganske lukrativt, sier han.

DESEMBER 2010. Sist Linda Ellefsrud så Lars Weisæth, var i tingretten. Da brøt hun sammen under hans vitnemål. Nå står han igjen foran henne. Weisæth har følge av psykiaterne Trond Heir og Einar Kringlen, engasjert av forsikringssselskapet. Sistnevnte har tidvis øynene igjen. Hodet vipper fremover som når man sover.

Linda stirrer ned i bordet foran seg og ser derfor ikke de gule lappene med beskjeder som sendes mellom psykiaterne og forsikringssselskapets advokat. Hun hører ikke at Lars Weisæth hvisker så det høres helt bort til presbenken: «Den der kunne Linda ha skrevet selv» - da en av de tre psykiaterne på «hennes side» legger frem en

erklæring som viser at hun ble psykisk syk og fullstendig ufør av ulykken. Og hun får ikke med seg Kringlens sukk om at han håper tårene hennes ikke påvirker dommeren: «Menn har lett for å bli rørt av tårer,» sier han høyt i en pause.

Det hun hører, er at Kringlen påstår hun overdriver. At hun lider av det man tidligere kalte «hysterisk nevrose», og at Weisæth mener hun ikke vil bli frisk så lenge rettssaken pågår. Så hører hun Kringlen poengterer overfor dommeren at de «som sakkyndige er objektive og ser ting fra begge sider». Linda Ellefsrud holder hendene foran øynene. Kroppen rister av gråt. Hun reiser seg fra plassen sin. På vei ut av rettssalen støtter hun seg til veggen. Inne i lokalet fortsetter rettsforhandlingene. Det viktigste er tross alt at de sakkyndige er til stede. ■

kristin.stoltenberg@aftenposten.no
karine.osttveit@aftenposten.no